

Twierdza

Szkoła w metaforze militarnej
Co w zamian?

redakcja naukowa

Maria Dudzikowa, Sylwia Jaskulska

Pod patronatem:

Twierdza

Szkoła w metaforze militarnej Co w zamian?

redakcja naukowa

Maria Dudzikowa, Sylwia Jaskulska

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Recenzent

Dr hab. Alina Wróbel, Uniwersytet Łódzki

Wydawca serii

Elżbieta Piotrowska-Albin

Wydawca

Izabella Małecka

Redaktor prowadzący

Małgorzata Jarecka

Opracowanie redakcyjne i łamanie

Violet Design Wioletta Kowalska

Zdjęcie na okładce

shutterstock/Anette Linnea Rasmussen

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobie znanej, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN: 978-83-8092-889-3

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE DO SERII „KULTURA SZKOŁY”9

Maria Dudzikowa

WSTĘPNIIE O METAFORZE (TAKŻE MILITARNEJ).....11

Sylwia Jaskulska

GOTOWOŚĆ MOBILIZACYJNA – PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI TOMU33

CZĘŚĆ I. PRZEDPOLE41

Maria Dudzikowa

METAFORYZACJA MILITARNA JĘZYKA (TAKŻE W/O SZKOLE).

ROZTRZĄSANIA TEORETYCZNO-EPISTEMOLOGICZNE

I EMPIRYCZNE.....43

Radosław Nawrocki

EDUKACJA JAKO POLE GRY (WALKI)137

Bogusław Śliwerski SZKOŁA MIĘDZY TERRORYZMEM A POKOJEM (NIE)NAUCZYCIELSKIM	152
Sławomir Pasikowski BLITZKRIEG I (RE)KAPITULACJA W DRODZE DO TWIERDZY. POZA WIZJĘ RADYKALNYCH ATAKÓW I REAKTYWNYCH OBRON W BUDOWANIU WIARYGODNEJ WIEDZY.....	182
CZĘŚĆ II. STRATEGIE.....	203
Renata Nowakowska-Siuta KAMIENŃ NA KAMIENIU – O ZASADZIE KOMPLETNOŚCI W PRACY SZKOŁY	205
Jacek Zbigniew Górnikiewicz SZKOŁA JAKO TWIERDZA – OSTOJA WARTOŚCI W ŚWIECIE TRUDNYCH REALIÓW.....	225
Łukasz Michalski POLE MINOWE. O GRACH POLITYKI Z EDUKACJĄ.....	246
Marek Piotrowski, Klaudia Piotrowska ŻANDARMA TRZEBA ODWOŁAĆ, CHOCIAŻ JEST ON W NAS SAMYCH.....	265
Anna M. Kola TYRANIA BIUROKRACJI	281

CZĘŚĆ III. TAKTYKI.....295

Monika Wiśniewska-Kin

KU WOLNOŚCI. O UWALNIANIU MYŚLENIA Z TWIERDZY
PODRĘCZNIKOWYCH SCHEMATÓW.....297

Urszula Markowska-Manista

WALKA ZE STEREOTYPAMI ODMIENNOŚCI KULTUROWEJ
– SZKOLNE I POZASZKOLNE POLA BITEWNE.....315

Anna Babicka-Wirkus

PRZYMUS W SZKOLE JAKO WARUNEK PODEJMOWANIA
DZIAŁAŃ BOJOWYCH PRZEZ UCZNIÓW340

Małgorzata Żytko

MOST ZWODZONY CZY GŁĘBOKA FOSA
– EDUKACYJNE PROGI W SZKOLE PODSTAWOWEJ356

CZĘŚĆ IV. MANEWRY375

Sylwia Jaskulska

OCENIANIE ZACHOWANIA UCZNIÓW NA STOPIEŃ
JAKO MANEWRY WOJSKOWE.....377

Katarzyna Szorc

WOJNA NERWÓW W SZKOLE398

Krzysztof Jaworski

NOWOCZESNE TECHNOLOGIE W OKOPACH
TRADYCYJNEJ SZKOŁY – PROGRAM „CYFROWA SZKOŁA”
W PERSPEKTYWIE UCZESTNIKÓW411

Natalia Bednarska

SZKOŁA JAKO ZAMKNIĘTA TWIERDZA DLA BADACZY.

O TRUDNOŚCIACH W PROWADZENIU BADAŃ W SZKOLE.....423

Anna Dereń

JAK WZIĄĆ TWIERDZĘ ZDUMIENIEM.....437

BIBLIOGRAFIA.....451

NOTKI O AUTORACH493

WPROWADZENIE DO SERII „KULTURA SZKOŁY”

Seria „Kultura szkoły” ukazująca się pod patronatem Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk jest ważna z wielu powodów. Na szkołę coraz częściej patrzy się jak na firmę i organizację usługową. Perspektywa marketingowa zdominowała zarówno kursy, szkolenia dla dyrektorów placówek edukacyjnych, jak i literaturę adresowaną do środowisk szkolnych. Do szkół wkracza niebezpieczeństwo tak zwanego korporacyjnego kulturyzmu. Szkołę (organizację) jako kulturę sprowadza się często do kultury organizacyjnej osadzonej w teorii i praktyce zarządzania instytucją, które mają czynić „świat szkolny” jak najbardziej efektywny i wydajny. Kolejne debaty nad szkołą i reformą gubią jej wymiar antropologiczny. Edukacja, dekretowana przez rozporządzenia kolejnych ministrów, staje się elementem systemu politycznego i jego narzędziem.

Zapomina się (i wielu się na to godzi), że szkoła jest środowiskiem kulturowym. Jej kulturę stanowi zespół idei, poglądów, zasad i praktyk, które w jawny lub ukryty sposób oddziałują na rozwój osoby i zmianę społeczną, zarówno w czasoprzestrzeni

szkoły, jak i w jej bezpośrednim i pośrednim otoczeniu. Na tak pojmowaną kulturę szkoły składają się kultury jej podmiotów powiązanych interakcyjnie: nauczycieli, uczniów, „niepedagogicznych” pracowników szkoły oraz rodziców. Swój niewątpliwý udział mają tu także zjawiska i procesy o zasięgu lokalnym, regionalnym i globalnym. Jeśli przyjmujemy popularną definicję głoszącą, że „[Kultura organizacji to] sposób, w jaki *my to tutaj robimy*”¹, to nasuwa się pytanie o szerokość, głębokość, aktualność refleksji nad szkołą i stanowiącymi ją podmiotami (nauczycielami, uczniami, pracownikami); pytanie o to, co się kryje pod powierzchnią codziennych zjawisk, zdarzeń, procesów. Chodzi o problematyzowanie tego, co wydaje się proste oraz postrzeganie rzeczywistości szkoły w jej rozmaitych segmentach w sposób bardziej całościowy.

Nasza seria ma temu służyć. Pragniemy pogłębiać świadomość pedagogiczną praktyków edukacji, ułatwić kreowanie kultury szkoły składającej się z materialnych, niematerialnych i symbolicznych elementów. Wiedza o jej „złożoności, wielowarstwowości i wielowymiarowości” pozwala podejmować działania aktywne (nie reaktywne), racjonalne (nie wynikające wyłącznie z emocji), refleksyjne (nie spontaniczne), długofalowe (nie doraźne), ukierunkowane na kształtowanie i funkcjonowanie w szkole i jej otoczeniu”².

Jakkolwiek głównym adresatem serii jest kadra pedagogiczna szkół (dyrektor, nauczyciele, pedagog, psycholog szkolny), może być ona przydatna także władzom oświatowym różnego szczebla oraz publicystom wypowiadającym się w kwestiach edukacji w Polsce. Może stać się również inspiracją krytycznej refleksji nad własnym oglądem szkoły dla badaczy z kręgów akademickich – brak publikacji z tego zakresu jest dotkliwy, zarówno dla teorii, jak i praktyki.

Maria Dudzikowa, Ewa Bochno

¹ B. Bjerke, *Kultura a style przywództwa*, przeł. B. Nawrot, Kraków 2004.

² M. Czerepaniak-Walczak, *Kultura szkoły – o jej złożoności i wielowymiarowości*, Pedagogika Społeczna 2015, nr 3.

Maria Dudzikowa

WSTĘPNIE O METAFORZE (TAKŻE MILITARNEJ)

[...] większość ludzi sądzi, że można doskonale obyć się bez metafory. My zaś przeciwnie, odkrywamy obecność metafory w życiu codziennym, nie tylko w języku, lecz też w myślach i czynach. System pojęć, którymi się zwykle posługujemy, by myśleć i działać, jest w swej istocie metaforyczny.

(George Lakoff, Mark Johnson, *Metafory w naszym życiu*)

Styl militarny coraz bardziej przenika do edukacji [...] Walka jest wpisana w kulturę szkoły [...] Słownictwo militarne bardzo pasuje do szkoły, jest zrozumiałe i trafia w sedno problemu. Dlatego często po nie sięgamy.

(Dariusz Chętkowski, *Nauczycielskie perypetie. O wojnie wszystkich ze wszystkimi*)

Wszyscy zatem, uzbrojeni w precyzyjne przyrządy, wagą i mierzą. Wszyscy mają rację, ale za dużo tych racji. Mają tylko rację, a zatem myślą się. Każdy tworzy sobie jakieś obrazy innych, po czym strzela do nich dla wprawy.

(Antoine de Saint-Exupéry, *Twierdza*)

1. Badacze z kręgu kognitywistycznego dowiedli, że nasze myślenie ma w dużej mierze charakter metaforyczny. U jego podłoża leży właściwe dla ludzkiego sposobu percepcji postrzeganie świata w kategoriach **podobieństw**, **analogii**, uzależnione od naszej wiedzy o świecie, przekonani i kontekstów, a dotyczące nie tylko dostępnych zmysłowo właściwości obiektów, ale przede wszystkim abstrakcyjnych relacji między nimi¹. Metaforykę w niniejszej książce będziemy traktować szeroko jako „rodzinę” (według kognitywistyki liczba wspólnych cech odzwierciedla stopień podobieństwa rodzinnego elementu kategorii), do której należą podobieństwa, analogie, przysłowia itp.² Włączamy też porównania, w których obrazowość zaznacza się użyciem słów i wyrażeń: *jak* lub *jako*, *jak gdyby*, *na kształt*, *niby*, *podobny do*, *na podobieństwo*³. Choć dostrzegalne są różnice między metaforą *sensu stricto*, porównaniem, analogią, to będą one drugorzędne dla moich rozważań epistemologicznych, ważniejsze są tu bowiem ich cechy wspólne⁴. Istotne jest na przykład to, że wszystkie odsłaniają tylko niektóre oblicza rzeczy lub zjawisk i z reguły ukazują swój przedmiot odniesienia w pewnej

¹ J. Maćkiewicz, *Metafora jako narzędzie rozumienia i porozumienia* (w:) *Kognitywizm i komunikatywizm – dwa bieguny współczesnego językoznawstwa. Dyskusja przy okrągłym stole*, red. W. Chłopicki, seria *Język a komunikacja* 9, Kraków 2006, s. 69–76.

² V. Evans, *Leksykon językoznawstwa kognitywnego*, przeł. M. Buchta i in., Kraków 2009.

³ D. Chandler, *Wprowadzenie do semiotyki*, przeł. K. Hallet, Warszawa 2011, s. 159.

⁴ Szerzej na ten temat: A. Marcos, *Filozofia nauki. Nowe wymiary*, przeł. P. Roszak, Toruń 2012, s. 282–287.

perspektywie aksjologicznej, narzucając tym samym odbiorcy określoną perspektywę wartościującą⁵.

Należy też wspomnieć, że metafora nie musi być wyrażeniem – zbudowanym z dwóch elementów; może mieć postać zdania, zestawionych ze sobą słów bądź pojedynczego wyrazu. Niekiedy metafory przybierają formy anegdoty, krótkich opowiadań, a nawet nieco dłuższych opowieści⁶. Bogumiła Kaniewska zauważa nawet: „to, że narracja może stać się metaforą, że można opisywać ją przez metaforę – wiadomo niemal od zawsze [...]. Opowieści o Ikarze, Prometeuszu czy Syzyfie, biblijna przypowieść o Hiobie stawały się znakami ludzkiego losu, naukami, przestrogi i zachętami równocześnie”⁷. Akcentuje też, że „nośnikiem sensów metaforycznych bywa nie sama narracja, ale równocześnie dyskurs i historia, forma i treść opowieści [...]. Metaforyczność staje się wówczas cechą całego utworu, nie tylko narracji: metaforyczny opis zmienia opisywany przedmiot w symbol, sposób opowiadania wydobywa nowe pokłady sensów z przedstawianych zdarzeń”⁸.

Metafora w naszej książce rozumiana jest więc w **szerszym** sensie przenośni i oznacza **wszelkie tryby** zastępowania nazwy jednej rzeczy nazwą innej rzeczy mającej jakieś podobne cechy, który to proces głęboko przenika język i znaczenie. *Stoimy tu na gruncie idei* Lakoffa i Johnsona (zwrot celowo zaznaczony kursywą – to właśnie metafora), zgodnie z którą istotą metafory jest rozumienie i doświadczenie pewnego rodzaju rzeczy w terminach innej rzeczy⁹. Dla kognitywistów metafora nie jest sprawą

⁵ T. Dobrzyńska, *Metafory wartościujące w publicystyce i wypowiedziach polityków* (w:) *Kreowanie świata w tekstach*, red. A.M. Lewicki, R. Tokarski, Lublin 1995, s. 208–211.

⁶ P. Barker, *Metafory w psychoterapii*, przeł. J. Węgrodzka, Gdańsk 1997, s. 50–54.

⁷ B. Kaniewska, *Od metaforycznych narracji do narracyjnej metafory* (w:) *Porównani przez przenośnie. O literaturoznawczych metaforach*, red. E. Balcerzan, A. Kwiatkowska, Poznań 2007, s. 19.

⁸ Tamże, s. 20.

⁹ G. Lakoff, M. Johnson, *Metafory w naszym życiu*, przeł. T. Krzeszowski, Warszawa 1988, s. 27.

Twierdza. Szkoła w metaforze militarnej. Co w zamian?

Maria Dudzikowa – profesor zwyczajna doktor habilitowana nauk humanistycznych, polonistka, pedagożka; przez 20 lat kierowała Zakładem Pedagogiki Szkolnej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; członkini Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN, przewodnicząca Sekcji ds. Rozwoju Młodych Naukowców KNP PAN oraz Zespołu Badania Kultury Szkoły przy KNP PAN, w latach 1993–2015 wiceprzewodnicząca Komitetu; autorka wielu publikacji.

Sylwia Jaskulska – doktor nauk humanistycznych; adiunkt w Pracowni Pedagogiki Szkolnej na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; autorka wielu publikacji.

Postępując się metaforą militarną, autorzy przybliżają problematykę funkcjonowania współczesnej szkoły. Poruszają tematy zarówno gorące i aktualne, jak i trudne oraz niewygodne. Szukają odpowiedzi między innymi na takie pytania: Kto z kim prowadzi wojnę? Gdzie? O co? Za pomocą czego? Z jakim skutkiem?

Teksty zaprezentowane w pracy podzielono na cztery części – przedpole, strategię, taktyki, manewry – oraz uporządkowano od tych najbardziej ogólnych lub dotyczących nadrzędnych zagadnień, jak np. polityka oświatowa, do bardzo konkretnych – ilustrujących pewne wycinki szkolnej codzienności.

W opracowaniu przedstawiono m.in. takie zagadnienia, jak:

- ocenianie zachowania uczniów,
- program „Cyfrowa szkoła”,
- wpływ polityki na edukację,
- trudności w prowadzeniu badań w szkole.

Publikacja przeznaczona jest dla dyrektorów szkół oraz kadry pedagogicznej: nauczycieli, pedagogów, psychologów szkolnych. Będzie również przydatna władzom oświatowym różnego szczebla oraz publicystom wypowiadającym się w kwestiach edukacji w Polsce.

CENA 69 Zł (W TYM 5% VAT)

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUPER.PL
WWW.PROFINFO.PL

ISBN 978-83-8092-889-3

Wolters Kluwer